

Benno van den Toren

De moeilijkste vragen over God en geloven

Met eerlijke antwoorden

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7
Hoofdstuk 1: 'Wees steeds bereid om u te verantwoorden' <i>Over het waarom van geloofsverantwoording</i>	11
Hoofdstuk 2: Luisteren naar wat er leeft <i>Over je houding in het geloofsgesprek</i>	27
Hoofdstuk 3: 'Als God liefde is, waarom is er dan zoveel lijden?' <i>Over de verschillende vragen naar God en het lijden</i>	45
Hoofdstuk 4: 'Ieder zijn overtuiging' <i>Over het relativisme</i>	65
Hoofdstuk 5: 'Het gaat in alle godsdiensten toch om hetzelfde?' <i>Over de relatie tussen het christelijk geloof en de andere godsdiensten</i>	82
Hoofdstuk 6: 'Bewijs het maar eens!' <i>Over geloven en weten</i>	113

Hoofdstuk 7: 'Waarom zou ik naar de kerk gaan?' <i>Over het belang van gemeenschappen die je vormen</i>	136
Hoofdstuk 8: 'Waarom nu juist Jezus?' <i>Over de betrouwbaarheid van Jezus Christus</i>	163
Hoofdstuk 9: 'Wat heb je eraan?' <i>Over godsdienstige onverschilligheid</i>	197
Hoofdstuk 10: 'Christen worden, dat kan toch niet voor mij?' <i>Mensen helpen de weg achter Jezus aan te vinden</i>	216

HOOFDSTUK 1

‘Wees steeds bereid om u te verantwoorden’

Over het waarom van geloofsverantwoording

Geloof delen en geloofsverantwoording

Als christenen zoeken we steeds weer naar mogelijkheden om met anderen in gesprek te raken over Jezus Christus, omdat Hij ons leven kleur en hoop geeft. Maar het is niet altijd gemakkelijk om tot een dergelijk gesprek te komen. Hoe leef je als christen zo, dat de manier waarop je in het leven staat vragen oproept bij de mensen waar je in het dagelijks leven mee omgaat? Gelukkig ontstaan er steeds weer gesprekken: op het werk, op een verjaardag, op de camping, tijdens een activiteit van de kerk in de buurt of van christenstudenten op de campus.

Maar ook als je in gesprek bent en als mensen werkelijk geïnteresseerd zijn in wat je te vertellen hebt, blijkt het niet altijd even gemakkelijk om werkelijk een stap verder te komen. Hoe kunnen we duidelijk maken dat het evangelie ook van belang is voor degene met wie we praten? Weet ik wel welk verschil het voor mezelf maakt dat ik geloof? Hoe moet je omgaan met allerlei moeilijke vragen? We kennen ze wel: kan ik wel in een goede God geloven, terwijl er zo veel lijden is in de wereld? Hoe zit het met de vele verschillende godsdiensten? Hoe kun je nu weten of God bestaat? Mag ik niet zelf kiezen hoe ik wil leven? Waarom

zijn er zo veel kerken en waarom zijn er uit naam van Jezus zulke verschrikkelijke dingen gedaan?

Waarom zou je geloven en hoe kun je geloven als er zo veel is wat tegen dat geloof lijkt te spreken? Als christen kun je wel zeggen: 'We geloven in Jezus Christus, gewoon omdat het waar is dat Hij de Zoon van God is, zoals Hij zelf zegt. We geloven, omdat we hebben ontdekt dat het van levensbelang is Hem te kennen.' Maar hoe maak je dat duidelijk aan anderen? Met dergelijke vragen houdt de *apologetiek* zich bezig, de geloofsverantwoording. In de eerste twee hoofdstukken worden enkele inleidende opmerkingen gemaakt over de verantwoording van het geloof en het omgaan met moeilijke vragen. We zullen in het eerste hoofdstuk nadenken over geloofsverantwoording als bijbelse opdracht en wat dat in onze tijd betekent. Daarbij ontdekken we dat we bij geloofsverantwoording niet alleen moeten denken aan strakke vormen van argumentatie. Het gebeurt ook speels en verhalend, omdat mensen en hun reacties op het evangelie nu eenmaal complex zijn en allerlei aspecten van hun bestaan raken. Juist om het belang van apologetiek scherp te krijgen, staan we ook stil bij de beperkingen van geloofsverantwoording. Het tweede hoofdstuk gaat in op de vraag hoe je een goede houding inneemt bij het omgaan met moeilijke vragen. Verder zal het gaan over hindernissen en aanknopingspunten in gesprekken over God en geloof.

Bijbelse opdracht

De verantwoording van het geloof is niet zomaar een hobby van sommige christenen, het is een bijbelse opdracht. De apostel Petrus zegt het zo: 'Vraagt iemand u waarop de hoop die in u leeft gebaseerd is, wees dan steeds bereid om u te verantwoorden. Doe dat dan vooral zachtmoedig en met respect' (1 Petr. 3:15-16a). Deze vermaning van Petrus staat niet op zichzelf. We hebben ook het voorbeeld van de profeten, van de apostelen en van Jezus zelf, die hun geloof verantwoordden in reactie op allerlei belangstellende en kritische vragen. We kunnen bijvoorbeeld

denken aan Jesaja 41:21-23, Johannes 5:31-36, Handelingen 17:22-31 en 1 Korintiërs 15:1-8.

De aansporing van Petrus en de bijbelse voorbeelden van geloofsverantwoording zijn in overeenstemming met de manier waarop God mensen heeft gemaakt en hoe Hij met ons om wil gaan. In het grote gebod horen we dat God ons vraagt Hem lief te hebben met heel ons hart, met heel onze ziel en met heel ons verstand (Mat. 22:37; in Deut. 6:5 is het verstand een onderdeel van het 'hart'). God wil dat we Hem dienen met heel ons leven en daar hoort dus ook ons verstand bij. Wanneer we gaan geloven, krijgt ons leven een nieuwe richting. Ons leven is niet meer van God af gericht, maar naar God toe, hoe gebrekkig ook. Dat gaat over ons doen, onze verlangens, onze wil en onze emoties. In die omkeer, in die bekering heeft dus ook ons verstand een plaats. De apologetiek denkt vooral na over de vraag hoe je mensen, ook met hun intellectuele zoektocht, vragen en bezwaren serieus neemt. Paulus roept ons bijvoorbeeld op om 'door de vernieuwing van ons denken' afscheid te nemen van de wereld (Rom. 12:2, NBG51). Je hoopt dat mensen die Jezus nog niet kennen, ontdekken dat het leven met Hem alle dimensies van het leven raakt en je probeert daarin gevoelig te zijn voor emoties, verlangens en keuzes die mensen hebben gemaakt of mogelijk heroverwegen. In die cocktail heeft ook het verstand een belangrijke en eigen plek.

In de vermaning van Petrus om altijd bereid te zijn tot verantwoording, komen al een aantal aspecten naar voren die de bijbelse opdracht tot geloofsverantwoording nader invullen.

(1) Het leven en de hoop van christenen zijn uitdagend en roepen vragen op

In de eerste plaats roept Petrus ons op om verantwoording af te leggen aan ieder die ons *vraagt* waar onze hoop vandaan komt. Petrus gaat er dus van uit dat het leven van gelovigen vragen oproept. Dat is een belangrijk uitgangspunt voor gesprek: hoe goed we ons geloof ook kunnen verantwoorden, wat we proberen te

vertellen zal in de lucht blijven hangen wanneer niets daarvan in ons leven zichtbaar wordt, omdat het losstaat van de wereld waarin we leven. Wanneer het leven van de christelijke gemeenschap en van gelovigen een eigen kleur heeft, roept dat vragen op. Maar we hoeven niet altijd te wachten tot er vragen komen. Ook wij mogen vragen aan anderen stellen over de manier waarop zij leven en van daaruit vertellen over wat ons *hoop* geeft. Het is trouwens opvallend dat de nadruk in de woorden van Petrus ligt op wat ons *hoop* geeft. Wat vragen oproept, is niet dat mensen goed zijn voor anderen, dat ze hun leven op orde hebben of dat ze voorbeeldgelovigen zijn. Het valt blijkbaar op dat gelovigen hoop hebben, houvast, rust en een doel in hun leven.

(2) Het gaat om een boodschap die je je eigen gemaakt hebt

Verder valt op dat Petrus spreekt over ‘de hoop *die in u leeft*’. Het gaat om een boodschap die je je eigen gemaakt hebt. Ook dat heeft te maken met je keuzes, je verlangens, je gevoelsleven. Je kunt het geloof niet doorgeven aan anderen als het niet eerst iets van jezelf geworden is. Je zult dan ook een aantal van de vragen die het geloof oproept zelf moeten doordenken en doorleven om het geloof aan anderen te kunnen verantwoorden. Juist daarom is de verantwoording van je geloof ook niet iets op afstand en niet iets van het hoofd alleen. Moeilijke vragen, bijvoorbeeld over lijden of over de verschillende godsdiensten, komen net zo direct op onszelf af: Welke plaats heeft het verdriet gekregen dat ikzelf gezien of meegemaakt heb? Wat doe ik met de ontdekking dat gelovigen binnen andere godsdiensten ook heel toegewijd zijn, maar een heel ander beeld van God hebben?

Daarom gaat het gesprek met niet-christenen altijd twee kanten op: wij helpen anderen na te denken over grote levensvragen, maar we worden ook zelf aan het nadenken gezet. De vraag komt op ons af wat werkelijk ons houvast is en of onze hoop een goede grond heeft. Dat is best eng, want er kan soms behoorlijk aan je geschud worden en soms zul je zelfs ideeën los moeten laten waar je eerder zo van overtuigd was. Maar als het geloof in

Jezus Christus geen luchtspiegeling is, dan mogen we er tegelijkertijd op vertrouwen dat het tegen een stootje kan. Als we zelf steeds weer terugkeren naar het enige fundament van het geloof dat Jezus zelf is, dan worden ons vertrouwen en onze hoop door alle vragen heen alleen maar vaster.

(3) We leven en delen deze goede boodschap als christelijke gemeenschap, met elkaar

Daarbij moeten we bedenken dat Petrus in het meervoud spreekt over de hoop die 'in u' leeft. In het Grieks staan het 'u' en het bereid zijn in het meervoud. Dat doen we dus *met elkaar*. Ik hoef niet alles uit eigen ervaring te kennen en ik hoef ook niet op alle vragen zelf een antwoord te geven om open in gesprek te kunnen gaan. De hoop die we hebben, wordt belichaamd in onze eigen geloofsgemeenschap en ook in de geloofsgemeenschap wereldwijd. Je kunt dus ook getuigenissen van anderen doorgeven. En bij heel wat vragen zul je moeten zeggen: 'Daar heb ik nog nooit over nagedacht, maar er zijn vast christenen die daarmee te maken hebben en we kunnen samen op zoek gaan naar hoe zij daarmee omgaan.' Dat geldt natuurlijk ook voor zoekers: niet alle vragen hoeven een antwoord te hebben voordat je met deze nieuwe gemeenschap op weg wilt gaan.

(4) Het gaat om een boodschap gebaseerd op een objectieve werkelijkheid buiten ons

Petrus gaat er weliswaar van uit dat die hoop persoonlijk is, dat gelovigen zich die eigen hebben gemaakt, maar hoop is voor Petrus niet alleen maar een subjectief gevoel of een persoonlijke levenshouding. Wanneer Petrus spreekt over hoop, dan gaat het niet over mensen die van zichzelf een optimistisch karakter hebben. Voor Petrus is hoop altijd verbonden met de opstanding van Jezus Christus. God heeft 'ons door de opstanding van Jezus Christus uit de dood opnieuw geboren doen worden en ons zo levende hoop gegeven' (1 Petr. 1:3; vergelijk 1 Petr. 1:21). Geloof is persoonlijk maar tegelijkertijd gegrond in de realiteit, in *de vaste*

werkelijkheid van Gods handelen midden in de geschiedenis (1 Kor. 15:1-8). Juist daarom willen en kunnen we ook verantwoording afleggen van onze hoop. Het gaat immers om een werkelijkheid die iedereen aangaat.

C. Je hebt het nu over iets verwachten voor de toekomst alsof dat iets puur persoonlijks is, alsof iedereen zijn eigen dromen moet hebben. Daar zou ik niet zomaar mee kunnen leven. Als je iets hoopt, kun je daar toch ook heel erg in teleurgesteld worden omdat het gewoon niet realistisch is? Als we als christenen hoop hebben voor de toekomst, is dat omdat we weten dat de grootste vijand van de mens overwonnen is. Jezus is sterker dan de dood, want Hij is opgestaan.

(5) *Onze houding in het gesprek moet in lijn zijn met de inhoud van de boodschap, dus liefdevol*

Ten slotte valt op dat Petrus ook aandacht heeft voor *de manier waarop* we omgaan met vragen: ‘Doe dat dan vooral zachtmoedig en met respect’ (1 Petr. 3:16). Onze houding kan de inhoud van wat we delen weerspiegelen en versterken, maar ook tegen spreken. Bijvoorbeeld als we hun het gevoel geven dat we op hen neerkijken of hen onderuit willen halen. In onze manier van spreken mag duidelijk worden dat we spreken vanuit de hoop die we zelf hebben ontdekt en vanuit de liefde die we zelf ontvangen hebben en die God voor alle mensen heeft.

Geloofsverantwoording in onze tijd

Al in het Oude en Nieuwe Testament leggen de profeten en apostelen verantwoording af van hun vertrouwen in de God van Israël. De volgelingen van Jezus in het Nieuwe Testament waren een kleine minderheid en hun geloof riep daarom veel vragen op. Maar ze meenden wel dat de boodschap van Jezus gedeeld mocht en moest worden. Dat had te maken met het van Israël geërfde geloof dat er maar één God van hemel en aarde en daarmee de God van alle volken is. Deze God heeft bovendien een

heilsplan voor de wereld waarin alle volken een plaats hebben, en met de komst van Jezus is het moment gekomen dat ze daarin kunnen gaan delen. Verder hebben ze ontdekt dat deze God geen ‘onbekende God’ (Hand. 17:23) is gebleven, waardoor we allemaal niet verder zouden kunnen komen dan onze eigen verbeelding van God. God spreekt en God heeft in Jezus Christus op een beslissende manier laten zien wie Hij is en waar Hij met deze wereld naartoe wil.

Juist omdat ze geloofden dat deze God de God van iedereen is, stond de eerste generatie christelijke theologen na het Nieuwe Testament bekend als de ‘Apologeten’. Zij wilden aan hun medemensen duidelijk maken dat de God van Jezus geen god voor één bepaalde etnische groep was en dat het geen ‘mysteriecultus’ was voor een bepaalde groep liefhebbers. In Jezus leren we de God van heel de aarde kennen.

Toen in de middeleeuwen veel landen in Europa in meerderheid christelijk werden, was die geloofsverantwoording in dat deel van Europa generaties lang veel minder van belang. De verantwoording van het geloof kreeg pas opnieuw een centrale rol vanaf het begin van de moderne tijd in de achttiende eeuw. Christenen werden vanaf die tijd voortdurend opgeroepen hun geloof te verantwoorden. Het christelijk geloof werd gedagvaard voor de rechtbank van de menselijke rede, van het verstand. Alles wat men niet redelijk vond, moest worden losgelaten. Sommige apologeten gaven toe aan die eis om het geloof acceptabel te maken voor wat men redelijk vond en zo ontstond een geloof zonder wonderen, zonder een betrouwbare Bijbel, zonder opstanding. Zo kan het echter niet. Het is meer dan terecht dat veel gelovigen gezegd hebben dat zo’n geloofsverantwoording geen recht doet aan God. God is groter dan ons verstand en we kunnen Hem niet zomaar aanpassen aan wat volgens de normen van onze cultuur, voor het verstand acceptabel is. De Bijbel brengt een heel eigen visie met zich mee op wat verstandig en verantwoord is en laat dat niet zomaar bepalen door mensen in een specifieke cultuur, die de God van de Bijbel helemaal niet serieus nemen.

De laatste decennia van de twintigste eeuw is de balans naar de andere kant doorgeslagen. Voor het gevoel van de meeste mensen hoeft het christelijk geloof helemaal niet redelijk te zijn: of je nu christen bent of wat anders, geloven heeft vooral te maken met je gevoel, met persoonlijke overtuigingen en ervaringen. Het gaat om jouw manier om je leven vorm en zin te geven. Je kunt dat wel delen met anderen, maar je kunt er geen argumenten voor geven. Dit lijkt op het eerste gezicht een winstpunt. Geloven mag en je wordt er minder snel op aangevallen als je christen bent. Het heeft echter wel een belangrijk gevolg. Als het nu over geloven gaat, kom je meestal niet verder dan het uitwisselen van meningen. 'Wat fijn dat jij gelooft. Ik heb mijn eigen geloof. Het is vooral belangrijk dat we elkaar daarin vrijlaten.' Hoewel dit postmoderne gevoel dat 'ieder zijn mening maar moet hebben' wat op zijn retour lijkt, kom je deze houding nog steeds veel tegen.

In een context van relativisme moeten christenen opnieuw tegen de wind van de cultuur inhangen, maar op een manier die tegengesteld is aan hoe dat in de moderne tijd gold. Men is zich veel breder bewust van de beperkingen van het menselijk verstand, maar christenen zullen nu duidelijk moeten maken dat dit niet kan betekenen dat het verstand er helemaal niet toe doet als het over God en geloof gaat. Geloof is meer dan een individueel gevoel of persoonlijke keuze. Van dat laatste inzicht lijken steeds meer mensen zich in de laatste decennia weer bewust te zijn. Sommige groepen jongeren lijken weer vaker goede redenen te zoeken voor wat ze geloven.

In deze context is het dus van belang te herontdekken wat het betekent dat de God van de Bijbel de God van hemel en aarde is. Net als in de tijd van het Nieuwe Testament – toen er veel godenbeelden waren – is het nu dus opnieuw belangrijk om te benadrukken dat God niet zomaar een god van een bepaalde groep, of een subjectieve verbeelding is. Onze kennis van God is beperkt en ons beeld van God wordt door onze eigen cultuur gekleurd. Maar we geloven wel dat God zich in Jezus Christus be-

In *De moeilijkste vragen over God en geloven* gaat theoloog Benno van den Toren eerlijk in op de lastige vragen die christenen regelmatig krijgen. Vragen over het lijden, het bestaan van Jezus en over het christendom in relatie tot andere religies. De auteur gaat daarbij niet gelijk over tot een antwoord, maar staat eerst stil bij de achterliggende motieven en culturele invloeden achter deze vragen. Vanuit welke houding worden ze gesteld? Welke houding dienen wij aan te nemen in het beantwoorden?

Dit boek biedt geen pasklare antwoorden, maar wel duidelijke aanwijzingen om met de ander in gesprek te gaan. Een onmisbare boek voor iedereen die open en ontspannen in gesprek wil gaan met niet-christenen of die zich wil verdiepen in het christelijk geloof.

Benno van den Toren is hoogleraar aan de PThU. Hij bekleedt de leerstoel Interculturele Theologie met de bijzondere leeropdracht Missionaire roeping. Eerder verscheen van hem, in samenwerking met Kang-San Tan, *Open en onbevangen*.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT